Români la Casa Nietzsche de la Sils-Maria

SIMION DĂNILĂ

După zece ani de profesorat la Universitatea din Basel (aprilie 1869-11 mai 1879), Friedrich Nietzsche este nevoit să se pensioneze de boală şi, pentru a putea trăi dintr-o neîndestulătoare rentă viageră atribuită de instituţia de pe Rin, acceptă cetăţenia elveţiană, iar, la recomandarea medicilor, va pendula între Alpii Retici vara şi Riviera italiană, apoi franceză, iarna. Din când în când dă câte-o fugă în Germania. De fapt, devine un apatrid. În sud-estul Elveţiei optează pentru zona mirifică a Engadinei, mai exact, a Engadinei de Sus. În vara lui 1879 locuieşte timp de trei luni în celebra staţiune montană St. Moritz. Nu se-ntoarce în acest ţinut decât în 1881, alegând o mică localitate romanşă de pe Valea Fexului, învecinată cu St. Moritz: Sils-Maria, unde, cu excepţia verii lui 1882, pe care şi-o petrece cu Lou von Salomé la Tautenburg, nu departe de Jena, va reveni mereu în ceilalţi ani câţi i-au mai rămas de trăit cu mintea întreagă. S-a instalat într-o odaie modestă de la etajul locuinţei lui Gian Rudolf Durisch (1848-1925), care ţinea o băcănie la parter şi trecea drept un om de vază în comunitate, al cărei reprezentant a fost în repetate rânduri, iar în anii 1897-1906 a ajuns chiar primar comunal.

Localitatea este situată la altitudinea de 1812 m şi este înconjurată de munţi falnici, cu piscuri de peste 3000 m. Peisajul sălbatic şi feeric, cu flori multicolore, cu verdele pajiştilor şi pădurilor de zadă alpine, cu albastrul cerului şi al lacurilor glaciare pe care le străbate Innul (numit în romanşă *En*, de unde şi prima parte a numelui întregii zone), cu albul zăpezilor veşnice şi al spumei cascadelor, cu aerul tare şi aromat, cu seninul zilelor de vară, cu liniştea-i maiestuoasă, a priit sănătăţii lui Nietzsche, care a gândit şi a scris în acest climat benefic capodopere precum *Aşa grăit-a Zarathustra* (parţial), *Dincolo de bine şi de rău, Despre genealogia moralei, Ecce homo* ş.a. Prin aceste scrieri, şi Sils-Maria a devenit renumită în întreaga lume.

După prăbuşirea psihică a lui Nietzsche, Gian Durisch şi-a vândut casa hotelului Edelweiß *[Floare de colţ]*, care s-a construit între timp alături şi căruia aceasta i-a servit mulţi ani ca dependinţă. În 1958 a fost revândută, urmând a fi tansformată pentru activităţi de mică industrie. Atunci a luat naştere iniţiativa de salvare a casei. Cu donaţii substanţiale din mai multe ţări s-a înfiinţat „Fundaţia Casa Nietzsche", care a cumpărat imobilul, l-a renovat şi l-a deschis ca memorial în 25 august 1960, cu prilejul comemo-

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

rării lui Nietzsche la 60 de ani de la moarte. Devenită loc de pelerinaj (chiar înainte de această dată), Casa Nietzsche este astăzi principalul obiectiv turistic din Sils-Maria, vizitat de mii de oameni de pretutindeni, inclusiv din România. Despre aceştia din urmă voi relata în continuare.

Umblând pe urmele lui Nietzsche, am ajuns de trei ori la Sils-Maria, grație bunelor relații pe care le am şi le cultiv cu nietzscheeni din Germania şi Elveția: prima dată, într-o recunoaștere de două zile (26-27 august 2006); a doua oară, timp de zece zile (30 august-8 septembrie 2007); a treia oară, două zile (în trecere, 1-2 august 2011, cu cazare la hotelul Alpine Rock din Surley, localitate aparținătoare, ca și Sils-Maria, de comuna Silvaplana/ Silvaplauna în romanșă). În primele două sejururi am fost găzduit chiar în Casa Nietzsche. Astfel, pe lângă tulburătoarea senzație că din moment în moment mă puteam întâlni cu Nietzsche însuși, care a locuit pe vremuri în camera vecină, am avut avantajul să pot citi nopțile, fără nicio oprelişte, orice voiam din bogata bibliotecă profilată pe opera şi exegeza nietzscheană, cât şi cele 22 de cărți de oaspeți din arhiva Casei, prin amabilitatea domnului Joachim Jung şi a doamnei Rea Köppel, custozi aici în 2006, respectiv 2007.

Primii vizitatori români pe care i-am putut identifica până acum la Sils-Maria sunt pianiştii de renume internațional *Dinu Lipatti* (Bucureşti, 1917-Geneva, 1950) şi *Clara Haskil* (Bucureşti, 1895-Bruxelles, 1960), în legătură cu o oră astrală în Sils-Maria lui Nietzsche: concertul Mozart de la sfârşitul lui iulie 1946 dat de Lipatti şi Paul Sacher în sala hotelului Waldhaus; printre auditori: Clara Haskil, Arthur Honegger, Wilhelm Backhaus (v. Paul Raabe, *Spaziergänge durch Nietzsches Sils-Maria,* Arche, Zürich-Hamburg, 2000, p. 55; la p. 56 – o fotografie, făcută în aer liber, prezentându-i pe Sacher şi Honegger într-o discuție cu Dinu Lipatti). În prima carte de oaspeți (deschisă înainte de inaugurarea oficială a Casei Nietzsche), sub data de 22.08.1959, apare semnătura indescifrabilă a unui elvețian din Chêne-Bourg-de Genève care locuia pe strada... Dinu Lipatti, nr. 13!

Vara lui 1959 îl aduce la Sils-Maria şi pe bucovineanul *Paul Celan* (1920-1970), marele poet evreu marcat în acea vreme de tragicul destin al poporului său, aşa cum se va vedea dintr-o proză scrisă atunci, pe care o publicăm în finalul acestui articol.

Urmează cronologic două nume despre purtătorii cărora nu avem, în afară de locul de origine, nicio altă informație: *Dr. Katz-Galatz – Tel Aviv* (10.09.1965) şi *Ioan Sabaduş – Rumänien* (21.07.1966).

Anul „greilor" este 1981, când trec pe la Casa Nietzsche *E. M. Cioran* (10.08) şi *Gène Ionesco* (03.09). Eugen Ionescu nu şi-a scris decât numele,

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

pe când Emil Cioran lasă şi câteva cuvinte despre a căror însemnătate voi vorbi mai jos.

Nu puteau lipsi numele a doi cunoscuți români stabiliți mai demult în Elveția: *Ion Vianu – 4 août 1985* şi *Baruțu T. Arghezi*, care, parafrazând salutul gladiatorilor romani, notează: *Ave Nietzsche, / Morituri te salutant!* (27.08.1989), iar peste cinci ani, în 29.07.1994, scrie: *Sub semnul poeziei / un gând românesc lui Nietzsche!*

Mai vin la rând două nume, care, pentru moment, nu mi-au spus nimic: *S. Comşa* din Wimpfen, Germania (03.10.1997), şi *Dr. Gerhard Eike Hügel* (06.03.2005), acesta sub un text de două pagini în germană (al cărui conținut nu risc să-l interpretez acum), în care, printre semne astrologice, se strecoară şi un vers în limba română: *– O fulg de nea (în astă negură) –*, ce-i trădează originea românească. Abia de curând, grație ajutorului primit din partea doamnei Rohtraut și a domnului Joachim Wittstock, prin intermediul domnului Hans Dama, l-am putut identifica pe Gerhard Eike Hügel ca fiind una și aceeași persoană cu Gerhard Eike, cărturar de limbă germană născut în 1945 la Agnita, jud. Sibiu. Din cele împărtășite de soții Wittstock, cărora le mulțumesc și pe această cale, precum și din cele spicuite de pe internet, am reținut că dr. G.E.H. a copilărit la Sighișoara, unde tatăl său Eckhard Hügel a fost profesor la Liceul Haltrich, a studiat istoria artei la București, unde s-a și stabilit până la emigrarea în RFG (cu puțini ani înainte de 1981). A desfășurat o activitate impozantă în cercurile culturale bucureștene, așa cum a făcut-o ulterior și o face și în prezent în Germania. De pildă, în toamna lui 1974, când era redactor la mensualul „Volk und Kultur", a înființat un Club de Estetică în cadrul Casei de Cultură „Friedrich Schiller" din București. La Editura Kriterion a publicat în 1975 volumul de poezii *6 & 60 konelliptische landschaften*, iar la München, în 1979, un studiu monografic, reeditat de mai multe ori, despre Hans Hermann (renumit gravor și pictor născut la Brașov în 1885, stabilit în 1918 la Sibiu, unde a și decedat în 1980). Gerhard Eike face parte din generația de tineri scriitori șaptezeciști germano-români ce, abia ieșiți din fatalul proletcultism, „trebuia să jongleze în egală măsură cu onestitatea și decepția pentru a putea umbla pe muchie de cuțit între angajamentul social și ostilitatea regimului" (Robert G. Elekes, *Innovation und Interkulturalität in der Neuen Literatur am Anfang der 1970er Jahre*, internet, p. 84), căutându-și o formulă nouă de exprimare artistică prin care să se integreze în modernismul vest-european. Plăcerea de a inova se remarcă în poezia lui Gerhard Eike înainte de toate prin experimente lingvistice și formale. El tinde spre experimentalismul metatextual care trebuie să developeze structura lingvistică a realității și să creeze în interiorul limbii mecanisme și strategii de emancipare (ib., p. 98).

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

Mult discutată a fost poezia sa *Spring (Izvorul)*, o adevărată *ars poetica*. Libera dinamică semantică a cuvintelor îl seduce, încât are încredere în puterea limbii de a forma și deforma evidența: „Păstrând sensul exact, cuvintele posedă o tensiune superficială, care, prin asociere, se poate descărca, mai mult sau mai puțin, asupra cuvintelor învecinate, corelate cu o nouă realitate lingvistică ce [...] conduce la o nouă reprezentare [...]" („Neue Literatur", 1970, nr. 5, p. 25.)

Ultimele două texte – în limba germană – îmi aparțin; le transcriu aici în traducere: *Niciodată nu m-am simțit mai aproape – decât în aceste zile minunate petrecute în Sils-Maria – de viața și opera filozofului Friedrich Nietzsche, care mi-a schimbat definitiv existența. // Mulțumesc cordial tuturor oamenilor care au salvat Casa Nietzsche, care cinstesc cu atâta pietate memoria lui Nietzsche și mi-au dat posibilitatea să cunosc acest ținut splendid al „sihastrului de la Sils-Maria". // 27.08.2006 // Simion Dănilă // traducătorul lui Nietzsche în românește.* Și în 8 septembrie 2007: *Zece zile într-o singurătate în doi cu maestrul meu îmi sunt de mai mare ajutor să trăiesc empatic opera lui Nietzsche decât „cea de-a șaptea sihăstrie" a bibliotecii mele.* Apoi în românește: *Voi, cei ce vreți să fiți liberi, iubiți-l pe Nietzsche și învățați de la el ce este libertatea!* Și semnez: *Simion Dănilă, Nietzsches Übersetzer ins Rumänische, Belinț bei Timișoara, Rumänien.*

La Casa Nietzsche de la Sils-Maria (Segl-Maria, în romanșă, în care grupul *gl* redă un *l* palatalizat, pronunțat ca în rom. *greșeli*), cărțile de osapeți sunt păstrate cu grijă în arhivă, având semne de carte la paginile cu semnăturile celor mai de seamă personalități care au trecut pe acolo. Uneori poți primi de la custode și informații în plus despre cei ce te interesează. Am găsit însă acolo, în legătură cu Cioran, o informație confuză și lacunară, pe care m-am simțit obligat s-o corectez și completez. Am făcut-o și pe loc, și ulterior prin corespondență. Din schimbul de informații cu cei de la Casa Nietzsche am avut și eu de câștigat, de pildă, am aflat că a apărut în Germania o carte a lui Bernd Mattheus intitulată *Cioran. Portrait eines radikalen Skeptikers* (Berlin, 2007), un punct de vedere german extrem de favorabil lui Cioran, cum aveam să mă conving după ce am procurat această lucrare, al cărei autor l-a tradus din franceză pe Georges Bataille, l-a vizitat de câteva ori pe Cioran la domiciliul acestuia din Paris, 21, Rue de l'Odéon, i-a tradus în germană *Écartèlement [Sfârtecare]* sub titlul *Gevierteilt* și a purtat cu el o bogată corespondență. A fost, pe urmele lui Cioran, și la Casa Nietzsche din Sils-Maria, unde a citit și el textele din 10 august 1981, redate alături în facsimil. Ele sună astfel:

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

[1] *Ich denke an meine Gymnasiasten*[1]*-/ zeit[,] als ich Zarathustra in Sibiu / rumänisch las und wieder las. / E. M. Cioran [Mă gândesc la anii mei de gimnazist*[*]*, când îl citeam şi răsciteam la Sibiu pe Zarathustra în româneşte. / E. M. Cioran]*

[2] *J'ai lu Nietzsche... en anglais. / S. Boué Paris [Eu l-am citit pe Nietzsche... în englezeşte.]*

[3] *F. Schulte Thoma*

Reiese că Cioran a fost însoţit în vizita sa de Simone Boué, concubina lui din Paris (care nu era o simplă menajeră, ci studiase engleza la universitate şi s-a străduit ani la rând să-l înveţe şi pe Cioran s-o vorbească), şi de noua lui prietenă din Köln, Friedgard Thoma, pe atunci încă nedivorţată de Günter Schulte, cu care, de fapt, nu mai trăia. Semnătura *S.* (în realitate, *E.) M. Cioran* le-a dat bătaie de cap oamenilor de la Casa Nietzsche. Ei mai „ştiau" că Cioran a fost la Sils-Maria împreună cu soţia de la Sibiu (!) şi cu prietena din Paris, lucruri pe care le-am clarificat numaidecât.

Zarathustra pe care l-a putut citi Cioran în româneşte în anii de gimnaziu nu putea fi decât traducerea din 1916 a lui George Emil Bottez (alias George B. Rareş), eventual alte fragmente, precum cele traduse de Achille Dumitriu (1901), A. Luca (1911), Eugen D. Relgis (1914) sau Liviu Rebreanu (1918), care circulau sub formă de broşuri.

Interesul major prezentat de acest minuscul text constă în faptul că Cioran, un spirit, evident, din familia lui Nietzsche, lucru pe care rareori îl admitea, iar atunci nu se considera un „fetus al lui Nietzsche", cum s-a exprimat odată despre Gabriel Marcel, filozoful existenţialist, ba mai mult, afirma că Nietzsche era un naiv sau că din teoria supraomului său nu se poate înţelege nimic (aceeaşi convingere o nutreau şi Constantin Noica şi Marin Preda, între alţii), aici îi recunoaşte autorului lui *Ecce homo* fără nicio rezervă calitatea de *maestru* al său!

Dar în ce împrejurări a ajuns Cioran în Engadina?

În 23 iulie 1981, el îi scrie din Paris în limba franceză, ca de obicei, fratelui său Aurel din România: *„Plecăm pe 3 august pentru două săptămâni în Elveţia, într-o regiune unde mergea şi bietul Nietzsche, înconjurat*

[1] *Ich hatte keine Brille, bitte um Verzeihung. / Meine Augen sind fast so schlecht / wie diejenigen des armen Meisters. / E. M. C. [N-aveam ochelari, îmi cer iertare. Ochii mei sunt aproape la fel de slăbiţi ca aceia ai sărmanului maestru. / E. M. C.]*

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

de cucoane bătrâne." (*Scrisori către cei de-acasă.* Stabilirea şi transcrierea textelor de Gabriel Liiceanu şi Theodor Enescu. Traduceri din franceză de Tania Radu. Ediție, note şi indici de Dan C. Mihăilescu, Humanitas, Bucureşti, 2004, p. 197.)

Amănunte despre sejurul lui Cioran în Engadina de Sus ne dă Friedgard Thoma în cartea *Pentru nimic în lume. O iubire a lui Cioran* (Traducere din germană de Nora Iuga, EST-Samuel Tastet Éditeur, Bucureşti, 2005, p. 83 şi urm.). În vara lui 1981, Cioran urma să se vadă cu editorul Francesco Larese la Silvaplana. Soții Schulte l-au invitat, împreună cu Simone Boué (*„o femeie foarte frumoasă, bronzată, înaltă, la vreo şaizeci de ani, elegantă, cu ochi căprui, foarte calzi")*, să-şi petreacă o mică vacanță în Palazzo Salis din Soglio, *„cea mai frumoasă localitate montană din lume"*, situată în ținutul Bergell / Bregaglia, de unde se putea lesne ajunge la Sils-Maria şi, mai departe, la Silvaplana. Cioran şi Simone au sosit cu întârziere de câteva zile şi n-au mai găsit un loc liber în palatul familiei Salis, mulțumindu-se cu o pensiune din vecinătatea cimitirului aşezat pe marginea unei prăpăstii. În cele trei săptămâni cât s-a prelungit vacanța, insomniacul Cioran se plimba noaptea, într-o pijama vărgată, prin acest cimitir, ceea ce lui Joachim Jung din Sils-Maria, care organizează în zonă excursii pe urmele unor oameni de cultură care au trecut pe acolo, i-a dat ideea să-l includă în itinerarele lui şi pe autorul *Tratatului de descompunere*, alături de Rilke, care a evocat cimitirul din Soglio într-una din scrisorile sale.

În data de 10 august 1981, într-o luni, în drum spre Silvaplana, Cioran, Simone şi Friedgard opresc la Casa Nietzsche din Sils-Maria. Dar lunea casa nu este deschisă pentru vizitatori. Din fericire, un admirator al lui Cioran, Jürg Amann, *„un scriitor tânăr fermecător, foarte bronzat, ne-a deschis şi a spus [...] că pe masa lui de scris tocmai se află o carte de Cioran, un motiv în plus să considere o onoare prilejul de a ne arăta casa"*. Aici, curiozitatea vizitatorilor s-a îndreptat în primul rând către odaia închiriată atâtea luni de zile de filozoful-profet. *„Cămăruța minusculă de la etajul întâi, cu un lighean, un pat şi un scaun, are într-o oarecare măsură dimensiunile unei odăițe a lui Cioran, în Rue de l'Odéon. Nietzsche o locuise în verile chinuite de groaznice dureri de cap din ultimul deceniu, înaintea sfârşitului său [intelectual, n. S. D.], pentru o chirie de 2 franci pe zi [...]"* La plecare, Cioran *„şi-a înscris numele în cartea de impresii. Nu mai ştiu ce a scris – relatează Friedgard Thoma – dar oricine ar vrea să ştie poate să citească acele rânduri în Sils"*.

Două zile mai târziu, în 12 august, Cioran îi scria fratelui său: *„Suntem la câțiva kilometri de frontiera Italiei. Peisaj sublim, sate nemai-*

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

pomenite şi insomnii. Mă plimb în toiul nopții ca o fantomă, pe jumătate fericit, pe jumătate uluit." (*Op. cit.*, p. 197.)

Cioran şi suita lui n-au părăsit regiunea engadineză până n-au coborât şi în Italia, la Vila Carlotta, pe malul lacului Como.

Am relatat, aşadar, că Rainer Maria Rilke (1875-1926) fusese şi el în Engadina. Adăugăm că în timpul sejurului său, de la sfârşitul lui iulie până la sfârşitul lui septembrie 1919, cutreierase, cum o va face şi Cioran peste 62 de ani, aceleaşi locuri pe unde obişnuia să mărşăluiască şi să gândească Nietzsche. În scrisorile sale, puternic impresionat de frumusețea localității Soglio (care-i apare ca o *expoziție de peisaje*, aşa cum Italia i s-a părut altă dată o *expoziție de primăveri*) şi de atmosfera fantomatică pe care i-o sugera Palazzo Salis, unde a fost găzduit, îşi dă frâu liber fanteziei şi, asemeni lui Nietzsche, meditează la timpul care, în ciclicitatea lui, readuce trecutul în lumea noastră pământeană. Pentru astfel de afinități cu Nietzsche şi Cioran, am ales să traduc un fragment dintr-o scrisoare a lui Rilke din 5 august 1919, adresată tinerei şansonetiste Albertina Casani, care, ca „tovarăşă de drum", i-a facilitat venirea şi călătoria în Elveția:

Se urcă încet aici la noi, poşta intră o dată pe zi, nu, nici măcar o dată nu se poate spune: căci calul poştei, „Phöbus", ajunge aici sus, prin multele serpentine urcând din vale, cu caleaşca şi poştalionul, ultimul, după cum mi se dau asigurări, mai degrabă absent, pe la zece şi jumătate sau unsprezece noaptea, ieri i-am văzut sosind: era ca un echipaj pentru fantome, care, în sfârşit, către miezul nopții, îşi citesc scrisorile pline de suspinări la lumina propriei lor fosforescențe puțin ambigue. Ce tablou! Dar asta te face această casă, să te complaci fără multă vorbă în asemenea fantasmagorii, acest palat vechi care, deşi este închiriat de treizeci de ani ca hotel, mai păstrează destul din originea lui: aceea pe care o respiri odată cu atmosfera interioară, dar şi cea foarte vizibilă, care, la prima vedere, se prezintă oarecum ca un muzeu, mai târziu însă, cu cât mai mult ai de-a face cu ea, cu atât mai grijuliu, mai natural şi mai deschis îți transmite nişte trecuturi ce vin fâlfâind către tine, – Dumnezeu ştie pe care din toate câte-au fost. Aici sunt chiar în elementul meu, inima-mi bate-nfiorată, iar invizibilul râvneşte (după toată probabilitatea) într-atât să fie perceput, încât simți frumoasa rotunjime a propriilor globi oculari, care, pe semne, ar fi în stare să vadă şi cu cealaltă emisferă, dacă i-ai lăsa în voia lor. Şi cum trosneşte noaptea-n vechile lambriuri şi cum te sperii de tine însuți, ca un trosnet de alt trosnet, – căci cel ce doarme în simandicosul pat cu coloane este, fireşte, un erou şi unul dintre cei inițiați în problema fantomelor şi nu-l deranjează dacă lucrurile n-ar mai trebui să pună preț pe

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

faptul de-a fi explicabile. „Bine, bine”, zice el şi se aşteaptă la cele mai transparente intimităţi. Până aici despre casă. Dar grădina! Scumpă Doamnă, acum trebuie să fiu serios. Şi acolo, natural, există o foarte mare şansă de-a da peste fantome. Imaginaţi-vă, vechea grădină franceză păstrată; trei terase, până sus în păşunile alpine, fiecare cu vreo patru trepte tocite de piatră mai sus decât cealaltă, îngrădite, fiecare, cu vechi borduri de piatră, uşor fasonate, – deasupra, flori de vară, absolut sălbatice, dar încadrate de cimişir tuns în mod obişnuit, care formează nişte margini de un verde compact, pereţi de un verde compact, coloane de un verde compact, înălţate lângă vechile ziduri, şi sfere mari de un verde compact la intrările în boschete. De neimaginat cât de mică şi totuşi cât de amenajată este această grădină, cât de deschisă şi totuşi cât de plină de ascunzişuri, cât de simplă şi rustică şi totuşi cât de curtenească în acelaşi timp. Ciuleşti urechea, undeva-ntr-acolo picură apa, ezitând, în fântânile ruinate –, pentru ca nici această linişte să nu fie doar prezent, ci şi puls al celor ce trec într-un fel sau altul, puls care bătuse cu acelaşi ritm în cele ce au fost demult –: cheamă asta fantomele? Cine s-o fi plimbat pe aici, cine şi cum? Cine-o fi întâmpinat aici primăvara, cine şedea şi urmărea din casă vara, când aceasta cobora-n pământ sub greutatea negurilor montane? Cine-o fi fost părăsit aici, cine de cine? Cine pe cine-o fi aşteptat aici, când turmele-or fi coborât la vale-n zvonul tălăngilor, de pe păşunile-n amurg, sau când, mai târziu, luna răzbătea prin împletiturile bătrânului cireş... sau şi mai târziu...? – Cheamă asta fantomele? Da, da, le cheamă, dar nici n-apucă să prindă contur, că le şi destramă, le retrage-n trandafiri, în desişul tufelor de coacăze, dă la o parte din faţa lor peretele de cimişir, le-mbrăţişează cu ramurile negricioase de laur, le-mpinge-n jos în verdele veşnic răspândit cu râvnă, din care, îngălbenite-n noapte, se uită steluţele-albastre... Aceasta e grădina mea. Ce se mai află pe-aici? Cătunul de piatră, vreo treizeci de case, – biserica de la poalele povârnişului (protestantă şi goală) şi, pe coasta domoală dinspre Italia, splendida întindere a bătrânelor păduri de castani. Câţiva oameni, în sfârşit, cărora nici că le pasă de tine – copii care strigă în idiomul romanico-italian din Bregaglia, cinci pisici galbene, mulţime de capre şi – câteva gânduri de la al Dvs. Rilke, cel care vă păstrează o frumoasă amintire şi recunoştinţă.

Paul Celan, evreu din Bucovina, trăitor o vreme şi în capitala României ciuntite (unde, spune el, *„am avut [...] nişte prieteni poeţi: era între 45 şi 47, la Bucureşti. N-am să uit niciodată”;* v. Petre Solomon, *Paul Celan. Dimensiunea românească*, Bucureşti, 1987, p. 230), unul dintre cei mai expresivi poeţi de limbă germană ai secolului 20, este singurul dintre

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

românii care, vizitând Casa Nietzsche de la Sils-Maria şi bucurându-se de peisajul dumnezeiesc din Alpii Retici, a scris un text literar despre acest paradis, un poem în proză, *De vorbă în munți*, o meditație răscolitoare asupra destinului „jidovilor rătăcitori" între celelalte „neamuri". Drumul montan pe care-şi imaginează el convorbirea dintre doi evrei din generații diferite este vechiul drum de căruțe dintre Sils-Maria şi Silvaplana de pe malul nordic al lacului glaciar omonim (azi o modernă şosea alpină), pe care se plimbau nenumărați vilegiaturişti din toată lumea, printre care mulți evrei din Israel şi din alte țări. Dacă Nietzsche ar fi cunoscut textul de mai jos (datat „august 1959"), ar fi reiterat cu siguranță ceea ce scrisese într-unul din celebrele sale caiete postume: *„Ce binefacere este un evreu printre germani!"* (Friedrich Nietzsche, *Sämtliche Werke.* Kritische Studienausgabe in 15 Einzelbänden. 2., durchgesehene Auflage. Herausgegeben von Giorgio Colli und Mazzino Montinari. Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München. Walter de Gruyter, Berlin/New York, 1988, vol. 13, p. 456).

Într-o seară, soarele, şi nu numai el, scăpătase, după care jidovul plecă, ieşi din căsuța lui şi plecă, jidovul şi fiul de jidov, şi odată cu el îi plecă numele, cel de nerostit, plecă şi se-apropia agale, se putea auzi, venea în toiag, venea pe piatră, mă auzi tu?, sînt eu, eu, eu şi cel pe care-l auzi, ți se pare că-l auzi, eu şi celălalt, – aşa umbla, se putea auzi, umbla într-o seară, când unele lucruri scăpătaseră, umbla pe sub nori şi pe la umbră, pe la cea proprie şi pe la cea străină – căci jidovul, tu ştii, ceea ce are îi aparține cu adevărat, n-ar putea fi de-mprumut, dat cu-mprumut şi nici înapoiat –, umbla, aşadar, şi venea, se-apropia pe drum, pe cel frumos, pe cel incomparabil, umbla ca primăvara, prin munți, el, pe care-l lăsaseră să locuiască jos, acolo unde-i este locul, în şesuri, el, jidovul, venea şi venea. Se-apropia, da, pe drum, pe cel frumos. Şi ce crezi, cine-i venea-n întâmpinare? Venea vărul său, vărul său şi nepot de soră, cel mai mare cu un sfert de viață ovreiască, se-apropia cel mare, venea şi el pe la umbră, pe la cea de-mprumut – căci, întreb şi-ntreb, cine, dacă Dumnezeu l-a făcut să fie un jidov, vine cu propria umbră? – venea, venea cel mare, venea-n întâmpinarea celuilalt, Groß [cel Mare, n. S. D.] *înainta spre Klein* [cel Mic, n. S. D.], *iar Klein, jidovul, i-a poruncit toiagului să tacă-n fața toiagului jidovului Groß. Aşa a tăcut şi piatra, şi se făcu linişte în munții prin care umblau ei, acesta şi acela.*

Linişte se făcu, aşadar, linişte acolo sus în munți. Nu mult fu linişte, căci atunci când jidovul se apropie şi-l întâmpină pe alt jidov, tăcerea dispare curând, chiar şi-n munți. Căci jidovul şi natura sunt două lucruri diferite, încă, şi azi, şi aici.

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

Iată-i aici, aşadar, pe nepoții de soră, în stânga-nfloreşte crinul-de-pădure, înfloreşte sălbatic, înfloreşte ca nicăieri, şi-n dreapta creşte fetica, iar Dianthus superbus, garoafa-de-munte, se înalță nu departe de ea. Dar ei, nepoții de soră, Doamne fereşte, n-au ochi. Mai bine zis: au ochi şi ei, dar înaintea lor atârnă un văl, nu înainte, nu, ci în dosul lor, un văl mişcător; numai ce intră o imagine, că şi rămâne prinsă-n pânză, iar la-ndemână se află un fir care se țese acolo, se țese de jur împrejurul imaginii, un fir de văl; se țese-n jurul imaginii şi zămisleşte un copil cu ea, jumătate imagine şi jumătate văl. Bietul crin-de-pădure, biata fetică! Iată-i față-n față aici, pe nepoții de soră, stau pe un drum în munți, tace toiagul, tace piatra, iar tăcerea nu-i tăcere, niciun cuvânt n-a amuțit aici, şi nicio propoziție, e numai o pauză, e un spațiu mai mare-ntre cuvinte, e un loc gol, vezi toate silabele de jur împrejur; limbă sunt ei şi gură, aceştia doi, ca mai 'nainte, iar în ochi le atârnă vălul, şi voi, bieții de voi, nu creşteți şi nici nu-nfloriți, nici nu existați, şi iulie nu-i iulie. Guralivii! Şi-au proptit prosteşte, şi acum, limba-n dinți, iar buza nu li se rotunjeşte să spună ceva! Bine, lasă-i să vorbească...

„Ai venit de departe, ai venit aici..." „Venit. Am venit ca tine." „Ştiu."

„Ştii. Ştii şi vezi: Pământul s-a-ncrețit aici sus, s-a-ncrețit o dată şi de două ori şi de trei ori, şi s-a deschis în mijloc, şi-n mijloc se află o apă, şi apa e verde, şi verdele e alb, şi albul vine de şi mai departe, vine din ghețari, ai putea, dar nu trebuie, să spui că aceasta-i limba de circulație aici, verdele cu albul în el, o limbă nu pentru tine şi nici pentru mine – căci, întreb, pentru cine oare este el conceput, pământul, nu pentru tine, zic, e conceput, şi nici pentru mine –, o limbă, vai, fără eu *şi fără* tu, *numai* el, *numai* ea, *înțelegi, şi nimic altceva." „Înțeleg, înțeleg. Am venit totuşi de departe, am venit doar ca şi tine."*

„Ştiu."

„Ştii şi vrei să mă-ntrebi: Şi cu toate acestea ai venit, ai venit cu toate acestea aici – de ce şi-n ce scop?" „De ce şi-n ce scop... Fiindcă a trebuit poate să vorbesc, mie sau ție, a trebuit să vorbesc cu gura şi cu limba şi nu numai cu toiagul. Căci cui îi vorbeşte el, toiagul? El vorbeşte pietrei, şi piatra – cui îi vorbeşte ea?" „Cui, nepoate, să-i vorbească? Ea nu vorbeşte, ea grăieşte, iar cine grăieşte, nepoate, acela nu vorbeşte nimănui, acela grăieşte fiindcă nimeni nu-l ascultă, nimeni şi nici măcar un nimeni, şi-atunci el spune, el, şi nu gura lui şi nu limba lui, el spune şi numai el: Auzi tu?"

„Auzi tu, spune el – ştiu, nepoate, ştiu... Auzi tu, spune el, iată-mă. Iată-mă, sunt aici, am venit. Am venit cu toiagul, eu şi nimeni altul, eu şi nu

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

el, eu la ceasul meu, cel nemeritat, eu, cum a dat Domnul, eu, cum n-a dat Domnul, eu cu memoria, eu, cel slab de memorie, eu, eu, eu...” „Spune el, spune el... Auzi tu, spune el... Şi Auzitu, desigur, Auzitu, cel care nu spune nimic, care nu răspunde, căci Auzitu, acesta-i cel cu ghețarii, cel ce s-a-ncrețit, de trei ori, şi nu pentru oameni... Verdele-şi-albul de-acolo, cel cu crinul-de-pădure, cel cu fetica... Dar eu, nepoate, eu, cel care mă aflu aici, pe drumul acesta pe care nu mi-e locul, azi, acum, când el a scăpătat, el şi lumina lui, eu cu umbra aici, cu cea proprie şi cu cea străină, eu – eu, care pot să-ți spun:

– Am stat întins pe piatră, atunci, tu ştii, pe flişurile de piatră; şi, alături de mine, au stat întinşi ei, ceilalți ce erau ca mine, ceilalți ce erau diferiți de mine, şi, la fel, nepoții de soră; şi ei zăceau acolo şi dormeau, dormeau şi nu dormeau, şi visau şi nu visau, şi nu mă iubeau şi nici eu nu-i iubeam, căci eu eram unul singur, şi cine vrea să-l iubească pe unul singur, şi ei erau mulți, chiar mai mulți decât zăceau acolo în jurul meu, şi cine vrea să-i poată iubi pe toți, şi, nu ți-o ascund, nu-i iubeam, pe ei, pe cei care nu mă puteau iubi pe mine, eu iubeam lumânarea ce ardea acolo, în stânga, în colț, o iubeam fiindcă ardea jos, nu fiindcă ea *ardea, căci* ea *doar era lumânarea* lui*, lumânarea pe care el, tata, o aprinsese pentru mama noastră, fiindcă în seara aceea începea o zi, una anumită, o zi care era a şaptea, a şaptea, după care trebuia să urmeze prima, a şaptea, şi nu ultima, eu, nepoate, n-o iubeam pe ea, eu iubeam arderea ei jos şi, tu ştii, eu n-am mai iubit nimic de-atunci; nimic, nu; sau poate ceea ce ardea acolo jos ca lumânarea aceea în acea zi, în a şaptea şi nu în ultima; nu în ultima, nu, căci eu sunt aici, nu-ncape-ndoială, aici, pe drumul acesta, despre care ei spun că este frumos, sunt, fără-ndoială, aici, la crinul-de-pădure şi fetică, şi o sută de paşi mai încolo, dincolo, unde mă pot duce, acolo zada suie la zâmbru, îl văd, îl văd şi nu-l văd, şi toiagul meu care-a grăit, a grăit pietrei, şi toiagul meu care tace-acum liniştit, şi piatra, spui tu, cea care poate vorbi, şi ochiul meu în care-atârnă vălul, mişcătorul, în care-atârnă vălurile, mişcătoarele, în care tu ai ridicat uşor unul, şi-n care-atârnă numaidecât al doilea, şi steaua – căci da, ea se-nalță acum peste munți –, când ea vrea să intre, va trebui să facă nuntă şi-n curând nu va mai fi ea, ci jumătate văl şi jumătate steauă, şi eu ştiu, eu ştiu, nepoate, eu ştiu că te-am întâlnit, aici, şi că noi am vorbit, mult, şi încrețirile de-acolo, tu ştii, nu pentru oameni există, şi nici pentru noi, cei care am umblat pe-aici şi ne-am întâlnit unul cu altul, aici sub Steauă, noi, evreii, cei care am venit aici, ca primăvara prin munți, tu, Groß, şi eu, Klein, tu, guralivul, şi eu, guralivul, noi cu toiegele, noi cu numele noastre, cele de nerostit, noi cu umbra noastră, cea proprie şi cea străină, tu aici şi eu aici – – eu aici, eu; eu, cel*

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)

care pot să-ți spun, aş fi putut să-ți spun, toate acestea; cel care nu ți le spun şi nu ți le-am spus; eu cu crinul-de-pădure din stânga, eu cu fetica, eu cu cea arsă, cu lumânarea, eu cu ziua, eu cu zilele, eu aici şi eu acolo, eu, însoțit poate – acum! – de iubirea celor neiubiți, eu pe drumul de aici către mine, sus.

Din: *Schriftsteller über Nietzsche, Sils und das Oberengadin*. Zusammenstellung von Peter André Bloch und einer Studentengruppe. 42 Seiten. (Fără an, după 1995, și fără loc, Sils-Maria?)

BDD-A32054 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:10 UTC)